

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни «Інноваційна природоохоронна діяльність»

Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Інновації в галузі охорони навколишнього природного середовища	2
2	Інновації щодо права власності на природні ресурси	2
3	Державна підтримка інноваційної діяльності (структура, закони, об'єкт, предмет). Закон про інноваційну діяльність	2
4	Організаційні структури управління інноваційною діяльністю	2
5	Інновації в сфері охорони та використання земель і вод	2
6	Інновації в охороні та використанні надр і атмосферного повітря	2
7	Стимулювання і фінансування інноваційної діяльності (інноваційні проекти)	2
8	Венчурний механізм: формування і характерні особливості	1
Всього, год		15

Лекція 1. Інновації в галузі охорони навколишнього природного середовища

1. *Поняття інновацій в галузі охорони навколишнього природного середовища.:*
2. *Функції управління та їх зміст.*
3. *Екологічне програмування та прогнозування.*
4. *Державний моніторинг довкілля.*

Під інноваціями у сфері використання та охорони земель слід розуміти організаційно-правову діяльність уповноважених органів влади щодо забезпечення охорони та раціонального використання земель власниками та користувачами земельних ділянок, а також іншими суб'єктами земельних правовідносин відповідно до вимог земельного законодавства України.

Проведення в Україні земельної реформи, одним із результатів якої є приватизація значної частини земельного фонду країни та застосування ринкових механізмів до регулювання земельних відносин, зумовило істотну трансформацію адміністративних методів управління земельними ресурсами, застосуванням поряд з ними цивільно-правових та інших засобів регулювання земельних відносин, які зазвичай застосовуються в умовах ринкової економіки. Водночас реформування земельних відносин в нашій країні не призвело до зниження, а навпаки — зумовило необхідність підвищення ролі держави як учасника земельних відносин. Така роль держави виконується, зокрема, шляхом здійснення відповідними органами влади функцій державного управління у сфері охорони та використання земель.

Під **функціями державного управління землями** слід розуміти види (напрями) діяльності уповноважених органів державної влади щодо забезпечення організації раціонального та ефективного використання і охорони земель. Згідно з чинним земельним законодавством до **функцій державного управління** землями належать: моніторинг земель, планування використання земельних ресурсів, нормування та стандартизація у сфері використання та охорони земель, землеустрій, ведення державного земельного кадастру, здійснення державної реєстрації прав на землю, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

Зазначені функції визначають зміст державного управління в галузі використання та охорони земель.

Суб'єктами управління в галузі охорони та використання земель є органи державної влади, уповноважені на відповідну організаційно-правову діяльність щодо забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони. До таких органів ЗК України відносить: Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські, районні, районні у містах, міські, селищні та сільські ради, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації.

Моніторинг земель як функція державного управління землями становить систему спостереження за станом земельного фонду з метою своєчасного виявлення його змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. Залежно від охоплених спостереженнями територій моніторинг земель поділяється на такі види: глобальний (пов'язаний з міжнародними науково-технічними програмами); національний (охоплює всю територію країни); регіональний (на територіях, що характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов); локальний (на територіях нижче регіонального рівня, до територій окремих земельних ділянок і елементарних структур ландшафтно-екологічних комплексів).

В Україні ведення моніторингу земель вперше було передбачено Земельним кодексом, прийнятим 18 грудня 1990 року. Однак фактично систематичні спостереження за станом земельних ресурсів розпочалися в нашій країні після затвердження Кабінетом Міністрів України 20 серпня 1993 р. Положення про моніторинг земель.

Об'єктом моніторингу земель є весь земельний фонд країни незалежно від форм власності на землю та використання земель. Моніторинг земель передбачає ведення систематичних спостережень за станом всіх земель, виявлення змін у їх стані, а також оцінки: стану використання угідь, полів, ділянок; процесів, пов'язаних із змінами родючості ґрунтів (розвиток водної і вітрової ерозії, втрата гумусу, погіршення структури ґрунту, заболочення і засолення), заростання сільськогосподарських угідь, забруднення земель пестицидами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами; стану берегових ліній річок, морів, озер, заток, водосховищ, лиманів, гідротехнічних споруд; процесів, пов'язаних з утворенням ярів, зсувів, сільовими потоками, землетрусами,

карстовими, кріогенними та іншими явищами; стану земель населених пунктів, територій, зайнятих нафтогазодобувними об'єктами, очисними спорудами, гноєсховищами, складами паливно-мастильних матеріалів, добрив, стоянками автотранспорту, захороненням токсичних промислових відходів і радіоактивних матеріалів, а також іншими промисловими об'єктами.

У процесі ведення моніторингу земель застосовуються *різні види спостереження за станом земельних ресурсів*. Залежно від терміну та періодичності їх проведення вони поділяються на *базові, періодичні та оперативні*. Базові спостереження здійснюються на початковій стадії спостереження з метою фіксації стану об'єкта спостережень на момент початку ведення моніторингу земель. До *періодичних* належать спостереження, що здійснюються з періодичністю 12 чи більше місяців. Нарешті *оперативні* спостереження ведуться у випадку виявлення змін у стані земель з метою їх фіксації. Оперативні спостереження здійснюються, як правило, з меншим, ніж періодичні, інтервалом часу.

Здійснення моніторингу земель покладено на Державне агентство земельних ресурсів України за участю Міністерства охорони навколишнього природного середовища, Міністерства аграрної політики України, Української академії аграрних наук та Національного космічного агентства України.

Отримані в результаті ведення моніторингу земель дані про стан земельного фонду оцінюються шляхом аналізу результатів ряду послідовних спостережень і порівняння одержаних показників. Інформація, одержана під час спостережень за станом земельного фонду, узагальнюється по районах, містах, областях, Автономній Республіці Крим, а також по окремих природних комплексах і передається в пункти збору автоматизованої інформаційної системи обласних, Київського й Севастопольського міських управлінь земельних ресурсів і Комітету по земельних ресурсах і земельній реформі Автономної Республіки Крим. За результатами оцінки стану земельного фонду складаються доповіді, прогнози та рекомендації, що подаються до місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Держкомзему для вжиття заходів щодо відвернення і ліквідації наслідків негативних процесів.

Планування використання та охорони земель як функція державного управління землями — це врегульована нормами права діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо регулювання використання територій, яка полягає у розробці та затвердженні містобудівної документації, відповідно до якої здійснюється забудова та використання земель населених пунктів та прилеглих до них земель. В Україні така діяльність регулюється ЗК України, законами «Про основи містобудування» (1992), «Про планування та забудову територій» (2000) та іншими правовими актами. Відповідно до законодавства планування територій в нашій країні здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. На загальнодержавному рівні планування територій здійснюється шляхом розробки Генеральної схеми планування території України, якою визначаються основні напрями раціонального використання території країни, створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, охорони довкілля, здоров'я населення,

пам'яток історії та культури, державні пріоритети розвитку систем розселення, виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. Генеральна схема розробляється Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України.

Чинна Генеральна схема планування території України затверджена Верховною Радою України 7 лютого 2002 р. і розрахована на період до 2020 року. Генеральна схема складається з текстових та графічних матеріалів, у яких зроблений аналіз стану використання території України, визначені основні напрями її використання на період до 2020 р., а також викладений механізм реалізації Генеральної схеми. Реалізація Генеральної схеми розрахована на два етапи. На першому етапі (2002-2010) передбачається: удосконалення законодавчого, наукового, інформаційного, проектного, організаційного забезпечення планування території на загальнодержавному рівні; налагодження моніторингу реалізації Генеральної схеми; здійснення першочергових заходів щодо планування території, які забезпечуватимуть досягнення найбільшого економічного, соціального та екологічного ефекту. На другому етапі (2011—2020) передбачається здійснення решти заходів щодо планування території, які впливатимуть з Генеральної схеми. Забезпечення реалізації Генеральної схеми покладено на Кабінет Міністрів України, а також на центральний орган виконавчої влади з питань будівництва та архітектури.

У схемах планування територій на регіональному рівні визначаються заходи реалізації державної політики у галузі забудови територій, а також історичні, економічні, екологічні, географічні та демографічні особливості відповідних регіонів, їх етнічні та культурні традиції. Планування територій на місцевому рівні є процесом розробки та затвердження генеральних планів населених пунктів, схем планування територій на місцевому рівні та іншої містобудівної документації (детального плану території, плану червоних ліній, проекту забудови території тощо). Планування територій на місцевому рівні здійснюється органами самоврядування відповідних населених пунктів, а в місті Києві — відповідними міськими державними адміністраціями, яким такі повноваження делеговані законом.

Література:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 36.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. - 720 с.
3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. - К.: Знання, 2000. - 203 с.

Лекція 2. Інновації щодо права власності на природні ресурси

- 1. Поняття та зміст права власності на природні ресурси.*
- 2. Форми власності на природні ресурси.*
- 3. Галузь права і галузь законодавства.*
- 4. Суб'єкти права власності на природні ресурси.*

За своєю природою право власності на землю є одним із основних майнових прав. Виступаючи в якості об'єкта права власності, земля отримує особливі правові ознаки: вона стає "майном", тобто тим предметом цивільного, а тепер і земельного права, який відрізняють особливі юридичні ознаки. Сучасне суспільно-правове становище в Україні характеризується тим, що земельні проблеми, і особливо проблеми права власності на землю, викликають підвищений інтерес. Право власності на землю, дорогу якому проклала Постанова Верховної Ради України від 18 грудня 1990 р. і яке було закріплено Конституцією України, виявилось однією з найскладніших конструкцій для впровадження в українську правову дійсність.

Одним із важливих і відчутних результатів сучасних земельних перетворень є затвердження крім державної також комунальної і приватної власності на землю. З цими змінами українське суспільство опинилось перед необхідністю перегляду змісту правових інститутів, відносин і навіть світогляду. Тепер, в нових економічних і політичних умовах, виявляється, не завжди легко подолати стару односторонність як у розвитку права, так і в правосвідомості. Для права власності на землю, як і для інших інститутів земельного права, сучасний період слід вважати перехідним періодом, коли встановлені основні положення, але багато норм, що роблять застосування цього інституту повноцінним і адекватним, перебувають у стадії формування.

Затвердження державної, комунальної і приватної форм власності на землю засвідчило факт про те, що ці форми власності є інститутами не лише земельного, але й цивільного права. І це є закономірним і природним для конструювання права власності взагалі. Наслідком "проникнення" цивільного права в регулювання відносин земельної власності виявляється в тому числі ускладнення ролі державних і комунальних органів в управлінні земельними ресурсами.

Якщо ж подивитись на проблему з точки зору правосвідомості, то можна виявити наступне. Незважаючи на те, що повернення землі в цивільно-правовий обіг породжує значну кількість проблем, сучасна ситуація не сприяє тому, щоб відмовлятися від погляду на землю як майно. Світовий правовий і суспільний розвиток сформував даний інститут і відшліфував відношення до нього багатовіковою історією права. Практично в усіх державах право приватної власності на землю складає органічну частину майнових прав та всіх існуючих суспільних і економічних відносин. Свідомість світової спільноти сформовано таким чином, що присутність у праві права власності на землю - показник звичайного цивілізованого правового суспільства. Так само як показником цього є

не лише констатація даного права, а й уміння регулювати його так, щоб воно не наносило шкоди самому суспільству, природі і державі.

Особливістю права власності на землю в Україні є те, що форми прав на землю визначені законодавством "за суб'єктом". Конституцією України встановлено, що земля може перебувати в державній, комунальній і приватній власності. Таким чином, визначено коло суб'єктів, що володіють правом власності на майно, а також встановлено, що в залежності від суб'єкта, який володіє правами па землю, визначається обсяг прав і обов'язків, що складають зміст того чи іншого виду права власності на землю.

Суб'єкт права власності на землю - це особа, що здійснює володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою на підставі закону. Права всіх суб'єктів права власності на землю рівні і захищаються способами, встановленими законом. До суб'єктів правових відносин, пов'язаних з виникненням права власності на землю, відносяться також особи, що вступають у відносини з приводу отримання даного права. Громадяни і юридичні особи як суб'єкти об'єднані змістом права приватної власності на землю, яке їм надано законодавством.

Суб'єктами права державної і комунальної власності є державні та комунальні територіальні утворення. Участь даних суб'єктів у відносинах щодо власності на землю слід відрізняти від їх ролі в управлінні земельними ресурсами. У першому випадку (через відповідні державні органи) вони виступають в якості сторін у договорах купівлі-продажу чи оренди земельної ділянки, які регулюються цивільним законодавством. У другому випадку суб'єкти виконують встановлені законодавством функції щодо контролю за використанням земельних ресурсів, організації землеустрою тощо. Органи державної влади та управління і органи місцевого самоврядування здійснюють управління і розпорядження землями, що перебувають у державній і комунальній власності.

Право приватної власності служить для задоволення інтересів власників - громадян і юридичних осіб. Державна і комунальна власність на землю забезпечує інтереси великих груп людей: народу України взагалі; населення, що мешкає на території комунальних утворень.

Особливості набуття та припинення права власності на землю залежать від того, чи знаходиться земля у власності громадянина, юридичної особи або державного чи комунального територіального утворення. Дані особливості можуть установлюватися лише законом.

Об'єктом права власності на землю виступає земельна ділянка, яка згідно з цивільним правом має такі ознаки, як:

- обігоспроможності, тобто земельна ділянка може вільно відчужуватися або переходити від одної особи до іншої (внаслідок наслідування, реорганізації юридичної особи) чи іншим способом, якщо вона не вилучена із обігу чи не обмежена в обігу;

- земельна ділянка як об'єкт цивільного права є нерухомим майном. На підставі цього положення право власності на земельну ділянку підлягає державній реєстрації. Для земельних ділянок встановлена також і спеціальна реєстрація - в органах Державного комітету по земельних ресурсах України;

- земельна ділянка в залежності від того, чи можливий її поділ без шкоди для її господарського призначення чи ні, може бути визнана ділимим чи неділимим майном. Ця ознака має суттєве значення у тому випадку, коли земельна ділянка перебуває у спільній власності і виникає питання про виділення частки(паю) земельної ділянки одному із власників, а також у випадку необхідності відчуження частки земельної ділянки. У випадку, коли земельна ділянка визнається неподільною, власнику не може бути виділена частка ділянки в натурі, а видається грошова компенсація. Рішення про неподільність земельної ділянки, якщо про це не вказується в законодавстві, приймає суд;

- наступною ознакою земельної ділянки як об'єкта цивільного чи земельного права є те, що продукція і доходи, отримані внаслідок використання земельної ділянки, належать особі, що використовує цю ділянку на законних підставах.

Ще однією ознакою можна вважати те, що об'єктом права власності земля виступає в якості обмеженої в просторі земельної ділянки. Для неї характерно те, що межі ділянки і її місцезнаходження встановлюються в порядку, закріпленому законодавством про землеустрій.

Однак для землі характерні і ті ознаки, які відрізняють її від іншого майна. Це, перш за все, ті з них, які визначають землю як об'єкт земельного права як такий. Дані ознаки виявляють важливе державне, економічне і екологічне значення землі. Оскільки кожна земельна ділянка невіддільна від усього земельного простору, то на неї розповсюджується певна частина суспільних і державних інтересів, які існують відносно землі як такої. Це не може не впливати на регулювання земельних відносин всіма правовими галузями.

Право власності на землю відрізняється також за своїм змістом.

Відповідно до Цивільного кодексу України власнику належить право володіння, користування та розпорядження своїм майном. Таким чином, володіння, користування і розпорядження - це невід'ємні складові одного права - права власності.

Основна суть кожного із цих правомочностей являється спільною для всіх видів майна, а отже, і для майна земельного.

Земельне законодавство ввело норми, що визначають специфіку реалізації цих правомочностей в земельних відносинах.

Правомочності володіння дають можливість володіти землею на основі закону, тобто рахувати її на балансі, визначати земельну ділянку як частину свого господарства. Крім того, власник на підставі цього права може вимагати повернення землі із будь-якого незаконного володіння.

Користування дає можливість вилучати із землі корисні властивості. Власник може використовувати землю так, як буде вважати за потрібне, але в межах цільового призначення земельної ділянки. Самовільно власник землі змінити цільове призначення використання не має права.

Правомочність розпорядження проявляється в тому, що власник на свій вибір може продати, подарувати, обміняти, успадкувати, здати в оренду, закласти земельну ділянку, тобто на основі і в порядку, передбачених законом, визначити її долю.

Крім того, власники земельних ділянок можуть створювати спільну дольову (пайову) власність шляхом добровільного об'єднання належних їм земельних ділянок, земельних паїв.

Право власності на землю гарантується Конституцією України і захищається способами, встановленими законодавством. Захист порушених прав власності на землю здійснює суд - арбітражний або третейський.

Цивільним кодексом України встановлюються, наприклад, такі способи захисту права власності: визнання права; поновлення порушеного права та присікання діянь, що порушують дане право; визнання угоди недійсною; визнання недійсним акта державного органу чи органу місцевого самоврядування; відшкодування збитків; відшкодування моральної шкоди тощо.

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. - 720 с.
2. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. - К.: Знання, 2000. - 203 с.

Лекція 3. Державна підтримка інноваційної діяльності. Закон про інноваційну діяльність

1. *Мета та принципи державної інноваційної політики.*
2. *Законодавча база інноваційної діяльності.*
3. *Методи державного регулювання інноваційної діяльності.*
4. *Ліцензування та квотування в інноваційній сфері.*

Інновація означає нововведення, а інноваційна політика держави - це вплив держави на інноваційну діяльність за допомогою прямих та опосередкованих важелів правового та економічного регулювання задля розвитку науки і техніки та інноваційних процесів.

Державна інноваційна політика - це складова частина соціально-економічної політики, яка виражає ставлення держави до інноваційної діяльності, визначає цілі, напрями, форми діяльності органів державної влади у галузі науки, техніки та реалізації досягнень науки і техніки.

Є складовою частиною розроблюваних Урядом прогнозних документів на довгострокову та середньострокову перспективу.

Визначальними пріоритетами мають стати розробка й реалізація державної політики, спрямованої на структурну модернізацію господарського комплексу, якнайшвидший його перехід на інноваційний шлях розвитку і становлення України як високотехнологічної держави. Пріоритет інноваційного розвитку національної економіки й активна роль держави у процесі структурних перетворень визначено на найвищому державному рівні. Інноваційний розвиток наразі стає не лише «національною економічною ідеєю», а й тактикою державної економічної й гуманітарної політики.

Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку й використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захист вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Методи державного регулювання інноваційної діяльності

- Прямі: державне інвестування у вигляді фінансування, кредитування, лізингу, фондів операцій; планування і програмування, а також державне підприємництво.
- Непрямі: податкове і амортизаційне стимулювання новаторської активності, дієвий захист прав на інтелектуальну власність, стимулювання розвитку інноваційно-орієнтованого малого підприємництва.

Інструменти регулювання попиту. Це укладені центральними або регіональними органами державного управління договори із суб'єктами інноваційної діяльності щодо розроблення й виробництва інноваційних продуктів, технологій та послуг.

Інструменти регулювання пропозиції. Дії, спрямовані на забезпечення інноваторів фінансовою та технічною допомогою, в тому числі створення інноваційної інфраструктури: надання інноваторам грантів, позик, субсидій» гарантованих кредитів, дослідницьких податкових кредитів.

Інструменти створення сприятливого середовища для інноваційного процесу. До них відносять передусім податкові пільги, пільгове кредитування і субсидування; страхування і гарантування, надання прав на прискорену амортизацію устаткування; розвиток державою патентного права, правничих засад виробництва та споживання якісної продукції – системи стандартизації і сертифікації виробництв та окремих видів продукції, регулювання монопольних підприємств і видів діяльності, дозвіл тимчасової монополії інноватора. Це створення сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності.

Для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного та соціального розвитку держава застосовує різноманітні засоби регулювання господарських відносин.

Умови, обсяги та порядок застосування засобів державного регулювання господарських відносин визначаються Господарським кодексом, іншими законодавчими актами, а також програмами економічного і соціального розвитку.

До стаціонарних засобів державного регулювання можна віднести ліцензування, квотування, стандартизацію та експертизу інвестиційних проектів. Це прямі засоби впливу держави на інвестиційну діяльність, оскільки за їхньої реалізації держава бере безпосередню участь у непрямих засобах.

Основні напрямки державної політики у сфері ліцензування, законодавчі основи її проведення визначаються Верховною Радою, а реалізацію цієї політики здійснює Кабінет Міністрів, спеціально уповноважений орган із питань ліцензування, а також органи виконавчої влади за визначенням Кабінету Міністрів, інші органи, уповноважені проводити ліцензування певних видів господарської діяльності.

Рішення про запровадження режиму ліцензування та квотування експорту (імпорту) приймається Кабінетом Міністрів за поданням Міністерства економіки з визначенням списку конкретних товарів (робіт, послуг), що підпадають під цей режим, і строків його дії.

Література:

1. Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності: [навч. посіб.] / Павленко І. А. — [Вид. 2-ге, без змін] — К.: КНЕУ, 2006. — 204с.
2. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: [навч. посібник] / Краснокутська Н. В. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.
3. Пашута М. Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: [навчальний посібник] / М. Т. Пашута, О. М. Шкільнюк — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 118с.
4. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / Пригожин А. И. — М.: Политиздат, 1989.
5. Управление инновациями: [модульная программа для менеджеров] / [Гунин В.Н., Бараничев В.П., Устинов В.А., Ляпина С.Ю.] — М.: ИНФРА-М, 1999.
6. Конституція України: [прийнята на п'ятій сесії ВРУ]. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.
7. Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р.

Лекція 4. Організаційні структури управління інноваційною діяльністю

1. *Передумови і проблеми створення НІС в Україні*
2. *Структурні елементи державного регулювання інноваційної діяльності*
3. *Розвиток інституціональної інноваційної інфраструктури України*
4. *Розвиток регіональних інноваційних систем*
5. *Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України*

У сьогоdnішніх умовах для України вкрай актуальною стає проблема створення *національної інноваційної системи (НІС)* як нової ефективної структури управління науково-технічною сферою країни. Побудова принципово нової НІС, адаптованої до вимог ринкової економіки, буде стимулювати зростання конкурентноздатності продукції українських підприємств, створить умови для подолання слабкого місця вітчизняної прикладної науки - відсутності зв'язку між освітою, наукою і виробництвом, а також стане каталізатором інноваційної активності, особливо в сфері наукомісткого підприємництва.

Умови створення в Україні НІС:

- частково збережено науково-технічний потенціал та частина високотехнологічного виробництва;
- прийнято пакет нормативних актів щодо інноваційної діяльності;
- формуються механізми державного і ринкового фінансування інноваційних проектів;
- розвивається мережа об'єктів організаційно-технічної інфраструктури інноваційної діяльності;
- зростає використання можливостей масового інформаційного забезпечення й освіти на базі Інтернет-технологій;
- отримані позитивні результати інноваційного розвитку регіонів на базі кластерного підходу до оновлення виробництва;
- формується прошарок малого інноваційного підприємництва.

На сучасному етапі НІС в Україні має два основних *завдання*:

- *тактичне* – запуск процесів масового оновлення всіх сфер господарської діяльності. Ключовим питанням є усунення розриву інноваційного процесу між стадіями виникнення нового знання та його впровадженням у практичну діяльність;
- *практичне* – впровадження механізмів стимулювання попиту та пропозиції на інноваційні продукти за одночасного розвитку інфраструктури інноваційної діяльності.

Сутність *державного регулювання інноваційної діяльності* полягає в цілеспрямованому впливі органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери. На рівні держави завжди повинний існувати штабний орган (Міністерство або Державний комітет), у якому приймаються основні рішення з питань інноваційної політики і який забезпечує координацію різних інститутів, що приймають участь у реалізації політики. Для України дотепер залишається проблема створення такої організаційної структури, яка б

дозволила усунути дію політико-психологічних факторів і перешкод при досягненні консенсусу між основними учасниками процесу управління інноваційним розвитком. Регулювання інноваційної діяльності, відповідно до Закону України “Про інноваційну діяльність”, може здійснюватися на різних рівнях управління державою різними державними структурами – від Верховної Ради до органів виконавчої влади на місцях. Їх участь у регулюванні інноваційних процесів обумовлена тими функціями, які вони виконують у загальній системі управління економікою країни.

Вітчизняна практика підтримки інноваційної діяльності є недостатньо ефективною. Сьогодні перевага надається методам прямого адміністрування, дієвість яких залежить від суб’єктивної оцінки інноваційного проекту особами, що здійснюють його експертизу. Однак стимулом до інноваційної діяльності має бути більший дохід інноватора, що забезпечується непрямыми методами регулювання, ефективність яких підтверджується досвідом економічно розвинутих країн. Отже, вдосконалення державної інноваційної політики повинно відбуватися у напрямі збагачення їх інструментарію.

В Україні можливості просування інновацій ґрунтуються на наявності і видах суб’єктів інноваційної діяльності (ІД) з урахуванням спадщини інфраструктури радянського періоду.

Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України (*Укрнацпроект*)— центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Основним завданням Укрнацпроект є забезпечення реалізації стратегічно важливих проектів, що забезпечують технологічне оновлення та розвиток базових галузей реального сектору економіки України. У своїй діяльності Держінвестпроект України керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, а також дорученнями Президента України.

«Національні проекти» - це практична основа для здійснення економічних реформ в країні. Проекти мають обмежений термін реалізації (не більше 4 років), обсяг та не залежать від форм власності. Понад 80% коштів для «Національних проектів», навіть враховуючи їх соціальну складову, будуть залучені з ринку.

Більшість «Національних проектів» реалізується на новій моделі державно-приватного партнерства. Базовими принципами роботи над «Національними проектами» є пріоритет інвестиційних коштів над бюджетними, проектний менеджмент в державному управлінні, гарантований результат і персональна відповідальність та партнерство з кращими світовими компаніями.

Література:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність»
2. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: [навч. посібник] / Краснокутська Н. В. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.
3. Пашута М. Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: [навчальний посібник] / М. Т. Пашута, О. М. Шкільнюк — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 118с.

Лекція 5. Інновації в охороні та використанні земель і вод

- 1. Земля як об'єкт охорони та використання.*
- 2. Правове регулювання охорони та використання земельних ресурсів.*
- 3. Правова охорона вод.*

Під інноваціями у сфері використання та охорони земель слід розуміти організаційно-правову діяльність уповноважених органів влади щодо забезпечення охорони та раціонального використання земель власниками та користувачами земельних ділянок, а також іншими суб'єктами земельних правовідносин відповідно до вимог земельного законодавства України.

Проведення в Україні земельної реформи, одним із результатів якої є приватизація значної частини земельного фонду країни та застосування ринкових механізмів до регулювання земельних відносин, зумовило істотну трансформацію адміністративних методів управління земельними ресурсами, застосуванням поряд з ними цивільно-правових та інших засобів регулювання земельних відносин, які зазвичай застосовуються в умовах ринкової економіки. Водночас реформування земельних відносин в нашій країні не призвело до зниження, а навпаки — зумовило необхідність підвищення ролі держави як учасника земельних відносин. Така роль держави виконується, зокрема, шляхом здійснення відповідними органами влади функцій державного управління у сфері охорони та використання земель.

Під функціями державного управління землями слід розуміти види (напрями) діяльності уповноважених органів державної влади щодо забезпечення організації раціонального та ефективного використання і охорони земель. Згідно з чинним земельним законодавством до функцій державного управління землями належать: моніторинг земель, планування використання земельних ресурсів, нормування та стандартизація у сфері використання та охорони земель, землеустрій, ведення державного земельного кадастру, здійснення державної реєстрації прав на землю, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

Зазначені функції визначають зміст державного управління в галузі використання та охорони земель.

Суб'єктами управління в галузі охорони та використання земель є органи державної влади, уповноважені на відповідну організаційно-правову діяльність щодо забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони. До таких органів ЗК України відносить: Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські, районні, районні у містах, міські, селищні та сільські ради, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації.

Моніторинг земель як функція державного управління землями становить систему спостереження за станом земельного фонду з метою своєчасного виявлення його змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. Залежно від охоплених спостереженнями територій моніторинг земель поділяється на такі види: глобальний (пов'язаний з міжнародними науково-технічними програмами); національний (охоплює всю територію країни); регіональний (на територіях, що характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов); локальний (на територіях нижче регіонального рівня, до територій окремих земельних ділянок і елементарних структур ландшафтно-екологічних комплексів).

В Україні ведення моніторингу земель вперше було передбачено Земельним кодексом, прийнятим 18 грудня 1990 року. Однак фактично систематичні спостереження за станом земельних ресурсів розпочалися в нашій країні після затвердження Кабінетом Міністрів України 20 серпня 1993 р. Положення про моніторинг земель.

Об'єктом моніторингу земель є весь земельний фонд країни незалежно від форм власності на землю та використання земель. Моніторинг земель передбачає ведення систематичних спостережень за станом всіх земель, виявлення змін у їх стані, а також оцінки: стану використання угідь, полів, ділянок; процесів, пов'язаних із змінами родючості ґрунтів (розвиток водної і вітрової ерозії, втрата гумусу, погіршення структури ґрунту, заболочення і засолення), заростання сільськогосподарських угідь, забруднення земель пестицидами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами; стану берегових ліній річок, морів, озер, заток, водосховищ, лиманів, гідротехнічних споруд; процесів, пов'язаних з утворенням ярів, зсувів, сільовими потоками, землетрусами, карстовими, кріогенними та іншими явищами; стану земель населених пунктів, територій, зайнятих нафтогазодобувними об'єктами, очисними спорудами, гноєсховищами, складами паливно-мастильних матеріалів, добрив, стоянками автотранспорту, захороненням токсичних промислових відходів і радіоактивних матеріалів, а також іншими промисловими об'єктами.

У процесі ведення моніторингу земель застосовуються різні види спостереження за станом земельних ресурсів. Залежно від терміну та періодичності їх проведення вони поділяються на базові, періодичні та оперативні. Базові спостереження здійснюються на початковій стадії спостереження з метою фіксації стану об'єкта спостережень на момент початку ведення моніторингу земель. До періодичних належать спостереження, що здійснюються з періодичністю 12 чи більше місяців. Нарешті оперативні спостереження ведуться у випадку виявлення змін у стані земель з метою їх фіксації. Оперативні спостереження здійснюються, як правило, з меншим, ніж періодичні, інтервалом часу.

Здійснення моніторингу земель покладено на Державне агентство земельних ресурсів України за участю Міністерства охорони навколишнього природного середовища, Міністерства аграрної політики України, Української академії аграрних наук та Національного космічного агентства України.

Отримані в результаті ведення моніторингу земель дані про стан земельного фонду оцінюються шляхом аналізу результатів ряду послідовних спостережень і порівняння одержаних показників. Інформація, одержана під час спостережень за станом земельного фонду, узагальнюється по районах, містах, областях, Автономній Республіці Крим, а також по окремих природних комплексах і передається в пункти збору автоматизованої інформаційної системи обласних, Київського й Севастопольського міських управлінь земельних ресурсів і Комітету по земельних ресурсах і земельній реформі Автономної Республіки Крим. За результатами оцінки стану земельного фонду складаються доповіді, прогнози та рекомендації, що подаються до місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Держкомзему для вжиття заходів щодо відвернення і ліквідації наслідків негативних процесів.

Планування використання та охорони земель як функція державного управління землями — це врегульована нормами права діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо регулювання використання територій, яка полягає у розробці та затвердженні містобудівної документації, відповідно до якої здійснюється забудова та використання земель населених пунктів та прилеглих до них земель. В Україні така діяльність регулюється ЗК України, законами «Про основи містобудування» (1992), «Про планування та забудову територій» (2000) та іншими правовими актами. Відповідно до законодавства планування територій в нашій країні здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. На загальнодержавному рівні планування територій здійснюється шляхом розробки Генеральної схеми планування території України, якою визначаються основні напрями раціонального використання території країни, створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, охорони довкілля, здоров'я населення, пам'яток історії та культури, державні пріоритети розвитку систем розселення, виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. Генеральна схема розробляється Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України.

Чинна Генеральна схема планування території України затверджена Верховною Радою України 7 лютого 2002 р. і розрахована на період до 2020 року. Генеральна схема складається з текстових та графічних матеріалів, у яких зроблений аналіз стану використання території України, визначені основні напрями її використання на період до 2020 р., а також викладений механізм реалізації Генеральної схеми. Реалізація Генеральної схеми розрахована на два етапи. На першому етапі (2002-2010) передбачається: удосконалення законодавчого, наукового, інформаційного, проектного, організаційного забезпечення планування території на загальнодержавному рівні; налагодження моніторингу реалізації Генеральної схеми; здійснення першочергових заходів щодо планування території, які забезпечуватимуть досягнення найбільшого економічного, соціального та екологічного ефекту. На другому етапі (2011—2020) передбачається здійснення решти заходів щодо планування території, які впливатимуть з Генеральної схеми. Забезпечення реалізації Генеральної схеми

покладено на Кабінет Міністрів України, а також на центральний орган виконавчої влади з питань будівництва та архітектури.

Планування територій на регіональному рівні полягає у розробленні та затвердженні Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними та районними радами схем планування територій Автономної Республіки Крим, відповідно областей та районів. У схемах планування територій на регіональному рівні визначаються заходи реалізації державної політики у галузі забудови територій, а також історичні, економічні, екологічні, географічні та демографічні особливості відповідних регіонів, їх етнічні та культурні традиції. Планування територій на місцевому рівні є процесом розробки та затвердження генеральних планів населених пунктів, схем планування територій на місцевому рівні та іншої містобудівної документації (детального плану території, плану червоних ліній, проекту забудови території тощо). Планування територій на місцевому рівні здійснюється органами самоврядування відповідних населених пунктів, а в містах Києві та Севастополі — відповідними міськими державними адміністраціями, яким такі повноваження делеговані законом.

Література:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 36.

2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. - 720с.

3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. - К.: Знання, 2000. - 203 с.

Лекція 6. Інновації в охороні та використанні надр і атмосферного повітря

1. Надра як об'єкт правової охорони та використання.

2. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони та використання.

3. Управління і контроль у сфері охорони та використання атмосферного повітря

Надра є частиною земної кори, розташованої під поверхнею суші та дном водоймищ, яка простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння (ст. 1 Кодексу України про надра). Головним елементом надр є їх корисні копалини. Корисні копалини — це мінеральні утворення земної кори, які за хімічним складом і фізичними властивостями придатні для використання у матеріальному виробництві. Надра тісно пов'язані із землею. Цей зв'язок простежується в тому, що надра виступають безпосереднім продовженням земельної території. Водночас надрам притаманні специфічні особливості. Зокрема, вони є як основним знаряддям виробництва (при видобуванні корисних копалин), так і просторовим організаційним базисом (при використанні простору надр для розміщення підземних складів, спорудженні газових і нафтових

трубопроводів, газових і нафтових сховищ, прокладки ліній метрополітену, для захоронення шкідливих речовин, підземного скидання стічних вод) тощо.

Надра в межах території України, включаючи підземний простір і корисні копалини, які містяться в надрах, енергетичні та інші ресурси відповідно до ст. 4 Кодексу України про надра є виключною власністю народу України і надаються тільки у користування. Угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності народу України на надра, є недійсними. Це означає, що ділянки надр і права користування ними не можуть бути предметом купівлі-продажу, дарування, спадкування, вкладу, застави або відчужування в іншій формі, крім випадків, передбачених зазначеним Кодексом.

Усі надра в Україні складають державний фонд надр. Він включає як надра, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. Складовою надр визнаються як відкриті, так ще не відкриті корисні копалини. За своїм значенням вони поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення, а за їх поширенням — на незагальнопоширені та загальнопоширені.

Віднесення корисних копалин до загальнодержавного та місцевого значення здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Мінприроди України.

Правовий режим ділянок надр, наданих у користування для розробки вказаних корисних копалин, має суттєві відмінності. Встановлено, зокрема, різний порядок надання гірничих відводів з метою розробки корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення. Крім того, розробка корисних копалин місцевого значення для своїх господарських потреб дозволена усім землевласникам і землекористувачам у межах наданих їм земельних ділянок без надання гірничих відводів або видачі спеціальних дозволів, водночас як розробка корисних копалин загальнодержавного значення для своїх господарських потреб землевласникам і землекористувачам у межах наданих їм земельних ділянок без надання гірничих відводів і одержання ліцензій заборонена.

Крім терміна «корисні копалини» гірниче законодавство використовує поняття «родовище корисних копалин» та «техногенні родовища корисних копалин». Родовище корисних копалин — це нагромадження мінеральних речовин у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання придатні для промислового використання. Техногенні родовища корисних копалин — це місця, де накопичилися відходи видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини, запаси яких оцінені і мають промислове значення. Такі родовища можуть виникати також внаслідок втрат при зберіганні, транспортуванні та використанні продуктів переробки мінеральної сировини.

Усі родовища корисних копалин, у тому числі техногенні, становлять Державний фонд родовищ корисних копалин, а всі попередньо оцінені родовища корисних копалин — резерв цього фонду. Державний фонд родовищ корисних копалин є частиною державного фонду надр. Державний фонд родовищ корисних копалин і державний фонд надр формуються Мінприроди України.

Атмосферне повітря — один з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища, який є необхідною фізичною і біологічною умовою існування людини та джерелом життя на Землі. Від його якості залежить здоров'я людини. Атмосферне повітря також має важливе економічне значення. Воно використовується як сировина для хімічної промисловості, енергетичний ресурс, середовище зв'язку і руху літальних апаратів, для скидання відходів виробництва тощо. Науково-технічний прогрес розширив масштаби використання ресурсів та властивостей атмосферного повітря. Водночас різко збільшився і негативний антропогенний вплив на атмосферне повітря. Масштаби його забруднення відходами виробництва набули загрозливого характеру не тільки для здоров'я людини, а й для озонового шару, погоди та клімату нашої планети.

Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони та використання за своїми фізичними характеристиками істотно відрізняється від інших природних ресурсів. Ця специфіка обумовлює особливості правової охорони атмосферного повітря.

По-перше, визначаючи атмосферне повітря як природний ресурс, атмосфероохоронне законодавство на відміну від інших природних Ресурсів не встановлює права власності на нього, хоча чинна Конституція України відносить атмосферне повітря до об'єктів права власності Українського народу. Але атмосферне повітря не може бути об'єктом права власності, оскільки на підставі фізичного стану і специфічних властивостей атмосферне повітря перебуває в постійному русі, перемішуванні, які не піддаються контролю з боку людини і тому неможливо практично здійснювати повноваження володіння і розпорядження цим природним ресурсом. Отже, не існує і проблеми охорони права власності на цей природний об'єкт.

У міжнародному праві атмосферне повітря розглядається як міжнародний універсальний і розподільний природний ресурс. Універсальним він є тому, що значні його маси постійно перебувають над ділянками Землі, які не підпадають під юрисдикцію окремих держав. Інша частина повітря, навпаки, підпадає під юрисдикцію окремих держав і може розглядатись як природний ресурс, що підлягає розподілу, використовується людиною і розміщується на території двох або декількох держав. Зважаючи на свою універсальність і єдність у глобальному масштабі, атмосферне повітря не належить до національних природних ресурсів, хоч і використовується всіма державами.

По-друге, на відміну від інших природних ресурсів атмосферне повітря як частина навколишнього середовища в кількісному вимірі не враховується, водночас нормативно закріплено державний облік шкідливих впливів на атмосферне повітря. Атмосферне повітря як природний ресурс об'єктивно містить раціональну суміш газів, що створює сприятливі умови для життєдіяльності людей, тварин і рослин. Водночас на стан атмосферного повітря впливають два головні фактори: внесення в атмосферу забруднюючих речовин через різноманітні джерела і шкідливий фізичний вплив на нього. До останнього належать випромінювання, звукові коливання, шум тощо. Ці та інші фактори порушують оптимальний стан повітря, що негативно впливає на здоров'я людей, на стан і розвиток тварин і рослин. Ось чому Закон України «Про охорону

атмосферного повітря» передбачає державний облік шкідливих впливів на атмосферне повітря і таким чином законодавчо закріплює принцип правового регулювання впливу людини на атмосферу. Сутність цього принципу зводиться насамперед до стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

По-третє, нормативно встановлена дозвільна система викидів забруднюючих речовин в атмосферу, що породжує відповідні правові наслідки. Так, зокрема, викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами можуть здійснюватися тільки за дозволами, які видаються спеціально уповноваженими на те органами.

По-четверте, в атмосфероохоронному законодавстві переважають охоронні норми. Доля норм, якими регулюються відносини з викори стання атмосферного повітря для виробничих та інших потреб, відносно невелика. Це обумовлено першочерговою потребою забезпечити належний стан атмосферного повітря.

Література:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 36.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. - 720с.
3. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. - К.: Знання, 2000. - 203 с.

Лекція 7. Стимулювання і фінансування інноваційної діяльності (інноваційні проекти)

- 1. Цілі та завдання системи фінансування інноваційної діяльності.*
- 2. Види фінансування інноваційних процесів.*
- 3. Інноваційний проект як об'єкт фінансування.*
- 4. Стимулювання інноваційної діяльності .*

Стратегія фінансування інноваційної діяльності. Методологічні принципи та складові елементи фінансової стратегії фірми щодо фінансування інноваційних процесів. Організаційно-економічний механізм фінансування інновацій. Характеристика різних видів фінансування інноваційних процесів. Внутрішні та зовнішні джерела фінансування. Обґрунтування конкретних джерел фінансування інноваційних процесів та врахування ризиків, які можуть виникнути під час фінансування. Критерії та умови оцінювання інноваційного проекту. Класифікація інноваційних проектів. Оцінювання інноваційного проекту. Обґрунтування бізнес-плану інноваційного проекту. Стратегія фінансування інноваційного проекту. Регулювання та стимулювання інноваційної діяльності на рівні фірми. Прямі та опосередковані методи стимулювання інноваційної діяльності. Система регулювання інноваційної діяльності. Форми і методи її організації.

Фінанси будь-якого господарюючого суб'єкта, у тому числі й інноваційного, охоплюють грошові відносини цього суб'єкта з іншими господарюючими суб'єктами і банками з оплати науково-технічної продукції, контрагентських робіт, постачань спецобладнання, матеріалів і комплектуючих виробів, розрахунків з фундаторами, трудовим колективом і державними органами управління.

В економіці ринкового типу система фінансування виконує дві дуже важливі *функції* — *розподільну і контрольну*.

Зміст першої полягає в тому, щоб забезпечити кожного суб'єкта господарської діяльності необхідними йому фінансовими ресурсами.

Суб'єктами фінансування інноваційної діяльності можуть бути самостійні підприємства, інноваційні фонди, банківські установи, інтегровані фінансово-промислові структури, територіальні органи управління, а також приватні особи. Створення системи фінансування інноваційних процесів є важливим і актуальним завданням держави загалом. Однак способи та методи його вирішення мають істотні відмінності на державному рівні та на рівні окремих підприємств.

Система фінансування інноваційної діяльності на рівні окремих суб'єктів підприємницької діяльності націлена передусім на фінансування інноваційних проектів, що забезпечують зміцнення конкурентних позицій підприємств.

Раціональна система фінансування завжди націлена на підвищення обсягу й ефективності використання фінансових ресурсів. Зростання фінансової віддачі — це той найважливіший показник, на основі якого оцінюється не тільки дієвість проведеної фінансової політики, а й кінцеві результати конкретної практичної роботи.

Фінанси інноваційних підприємств у цій системі займають вихідне, визначне положення, тому що обслуговують основну ланку суспільного виробництва, де, власне, і створюється основна маса матеріальних і нематеріальних благ (товарів виробничо-технічного призначення, предметів споживання, нової науково-технічної інформації й інших інтелектуальних продуктів).

Система фінансування інноваційного розвитку являє собою дуже складний механізм, що постійно розвивається. За останні десять років він зазнав істотних змін. Природно, що всі ці зміни мали дуже важливе значення.

Найважливішим джерелом, що забезпечує вирішення великомасштабних інноваційних проблем, є *кошти державного бюджету*. За рахунок бюджетних коштів виконуються цільові комплексні програми, фінансується діяльність різноманітних фондів. Серед таких фондів особливо варто виділити Інноваційний фонд, створений з метою підтримки і захисту інноваційної діяльності. Труднощі з його наповненням і використанням зумовлені загальною економічною ситуацією в країні.

З метою забезпечення фінансування загальногалузевих, міжгалузевих і регіональних інноваційних проблем, а також заходів щодо освоєння нових видів промислової продукції передбачено створення позабюджетних фондів фінансування і підтримки інновацій. Такі фонди можуть створюватися в міністерствах, регіонах, а також у рамках концернів, холдингів, ФПГ.

Найкращий потенціал для акумуляції значних фінансових ресурсів в *акціонерних підприємств*, оскільки вони мають можливість розміщати свої акції серед необмеженого кола інвесторів (як юридичних, так і фізичних осіб). Проведення значних емісій акцій являє собою досить складний і відповідальний комплекс робіт, що потребує фахових знань.

Лізинг - вид фінансових операцій застосовується насамперед тоді, коли вирішується завдання швидкого промислового освоєння великих технічних інновацій, що потребують придбання дорогих верстатів, устаткування, унікальної контрольно-вимірювальної техніки, енергетичних установок, транспортних засобів та ін. Саме тут набули розвитку принципово нові види зв'язку між виробником і споживачем складної продукції, що базуються на довгостроковій оренді або лізингу.

Дуже важливим етапом фінансового процесу інноваційного підприємства є оцінювання потреби у фінансових коштах. Незалежно від конкретних організаційних форм реалізації інноваційних проектів, підставою для визначення розміру фінансування є кошторис (кошторисні калькуляції).

Для створення науково-технічного нововведення з високою мірою новизни необхідно інноваційний проект починати з етапу науково-дослідних робіт. Але інноваційний проект може бути спрямований на впровадження і незначного нововведення, знання про яке вже було отримано в процесі виробництва продукції. У цих випадках буде генеруватися абсолютно різний інвестиційний попит. Крім того, інноваційний проект може починатися з придбання прав на створену до цього моменту інтелектуальну власність, наприклад у формі ліцензії, тоді інвестиційний попит матиме інші характеристики.

Державні фінансові інструменти використовуються на трьох рівнях:

- центральним урядом;
- місцевими або муніципальними органами влади;
- самостійно або через діяльність спеціалізованих агенцій чи державних банків.

Література:

1. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: Зб. законодав. актів. За станом на 1 березня 2005 р. / Упоряд. Г. О. Андрощук, М. В. Гаман; Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2005. – 136 с.
2. Хрущ Н.А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології: Монографія. – Хмельницький: ХНУ, 2004. – 309 с.
3. Микитюк П.П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
4. Йохна М.А., Стаднік В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навч. посіб. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
5. Офіційна сторінка Державного комітету статистики України // Document HTML. – www.ukrstat.gov.ua.

Лекція 8. Венчурний механізм: формування і характерні особливості.

- 1. Історія становлення венчурної індустрії у світі*
- 2. Поняття венчурного капіталу: неформальний та формальний сектори*
- 3. Джерела та етапи венчурного фінансування*
- 4. Особливості венчурного інвестування*

Венчурна індустрія зародилася у США при активній державній підтримці у 50-х роках минулого сторіччя. 1958 року Конгрес ухвалив рішення про початок реалізації програми SBIC (*Small Business Investment Companies*). В рамках цієї програми уряд США надавав доступ до державного фінансування молодим зростаючим компаніям, за умови одночасного залучення коштів з боку приватних інвесторів у співвідношенні 2:1 або 3:1 (тобто дві або три частини капіталу повинні бути з приватних джерел).

Діяльність SBIC регулювалася Адміністрацією по малому бізнесу (SBA). Ті приватні компанії, які погоджувалися брати участь у програмі SBIC, в обмін одержували урядові субсидії, випускаючи гарантовані SBA облігації. У процесі розвитку програми SBIC паралельно стали з'являтися незалежні приватні венчурні фонди і компанії, які з часом сформували венчурну індустрію.

Перший венчурний фонд, створений Артуром Роком 1961 року, становив лише 5 млн. доларів. Але результати роботи фонду виявилися приголомшуючими - Рок, витративши всього 3 мільйони, через нетривалий час повернув інвесторам майже 90. Яскравим прикладом для венчурних капіталістів є компанія Cisco Systems, один з світових лідерів виробництва мережевих маршрутизаторів і телекомунікаційного устаткування. У 1987 році Дон Валентин (Don Valentine) з Sequoia Capital придбав за \$2,5 мільйона пакет акцій Cisco. Через рік вартість його пакету склала \$3 мільярди.

Подальше становлення венчурного капіталу співпало за часом з бурхливим розвитком комп'ютерних технологій і зростанням добробуту середнього класу американців. Такі відомі компанії як DEC, Apple Computers, Compaq, Sun Microsystems, Microsoft, Lotus, Intel зуміли стати сучасними гігантами комп'ютерного бізнесу багато в чому завдяки венчурному капіталу. Більше того, бурхливе зростання нових галузей, таких як персональні комп'ютери і біотехнологія, виявилось можливим в основному за участю венчурних інвестицій.

Артур Рок, Дрепери, Франклін (Пітч) Джонсон, Том Перкінс - основоположники венчурного капіталу і його легенда. Зусиллями цих людей і їх послідовників за останні 30 років в Сполучених Штатах були створені сотні тисяч нових робочих місць і мільярди доларів додаткових доходів.

Венчурний капітал (від англ. «venture» - ризиковане підприємство) - це довгостроковий, ризиковий капітал, що інвестується в акції нових і швидкозростаючих компаній з метою отримання великого прибутку після реєстрації акцій цих компаній на фондовій біржі.

Ринок венчурного капіталу складається з двох секторів: неформального (представленого індивідуальними інвесторами) і формального (представленого венчурними фондами).

Неформальний сектор. Фінансуванням проектів на початкових стадіях їх розробки займаються, як правило, приватні особи ("*business angels*"), які вкладають "посівний капітал" ("*seedfinance*"). Розмір інвестицій бізнес-ангелів знаходиться в межах від 10 тис. до декількох мільйонів доларів і зазвичай складає 5-20% їх коштів.

Формальний сектор. На пізніших стадіях розвитку інвестованих компаній розміри фінансування значно більші. У США зазвичай мова йде про суми від 250 тис. до 20 млн. дол. на одне "коло" фінансування. Займаються цим найчастіше спеціальні інститути.

Організаційна структура типового венчурного інституту виглядає таким чином. Він може бути утворений або як самостійна компанія "фонд", або як обмежене партнерство.

У деяких країнах під венчурною компанією "фондом" розуміють асоціацію партнерів, а не компанію як таку. Директори і управлінський персонал можуть бути найняті як самим фондом, так і окремою компанією, що управляє, або керівником, що надає свої послуги фонду.

Внаслідок недосконалості національних законодавств, практично всюди прийнятою практикою є реєстрація як фондів, так і компаній, що управляють, в офшорних зонах. Це дозволяє максимально спростити процедуру оформлення і допомагає уникнути складних питань, пов'язаних з подвійним оподаткуванням доходів і прибутку. Традиційні джерела формування інвестиційних фондів у більшості країн світу — кошти приватних інвесторів, інвестиційні інститути, пенсійні фонди, страхові компанії, різні урядові агентства і міжнародні організації.

Етапи венчурного фінансування

Венчурні капіталовкладення можна розділити на *чотири групи*:

- стартові,
- в період розвитку компанії,
- при реалізації певної операції
- інші.

Традиційні джерела формування інвестиційних фондів у більшості країн світу - це кошти приватних інвесторів, інвестиційні інститути, пенсійні фонди, страхові компанії, різні урядові агентства і міжнародні організації. Проте структура джерел венчурного капіталу відрізняється сильною специфікою країн, що є наслідком особливостей законодавчого регулювання і укоріненими у фінансовій сфері нормами.

За статистикою *США* це, перш за все, пенсійні фонди, що отримали у 1979 році право вкладати дуже обмежену частину своїх коштів в інвестиційні проекти з підвищеним ступенем ризику. З тих пір пенсійні фонди стали найстабільнішим американським джерелом ризикового капіталу, що забезпечує майже 50% усіх нових надходжень, чому неабиякою мірою сприяють наявні пільги при оподаткуванні прибутку.

Серед джерел венчурного капіталу стабільне місце також займають промислові і торгові корпорації, страхові компанії, різні фонди. Помітну роль у венчурному бізнесі США грають фізичні особи. Крім матеріального інтересу, нерідко спонукальним мотивом для них є бажання підтримати своїх близьких або просто знайомих підприємців, початківців нової справи. Умови допомоги можуть бути в останньому випадку менш жорсткими і більш вигідними, ніж в організованих професіоналів венчурного бізнесу.

До основних особливостей венчурного капіталу можна віднести такі характеристики:

1. Венчурний капітал є довгостроковим та ризиковим.

2. Інвестиції у фірми, чиї акції не обертаються у вільному продажі на фондовому ринку, а повністю розподілені між акціонерами - фізичними або юридичними особами або Шізієсі Сотрапієз).

3. Кошти можуть надаватися під перспективну ідею без гарантованого забезпечення наявним майном, заощадженнями або іншими активами підприємця. Єдиною заставою служить спеціально обумовлювана частка акцій фірми, що вже існує або тільки створюється.

4. До ухвалення остаточного рішення про участь у венчурному фінансуванні конкретних ідей і розробок проводиться велика попередня робота з вивчення рівня підготовки і особистих якостей підприємця, аналізу представленого бізнес-плану, оцінки супутніх ризиків та можливих шляхів їх зменшення.

5. Інвестиції спрямовуються або в акціонерний капітал (Equity Investment або Financing) закритих або відкритих акціонерних товариств в обмін на частку або пакет акцій, або надаються у формі інвестиційного кредиту (Debt Financing), як правило на термін від 3 до 7 років.

6. Ні інвестор, ні його представники не беруть на себе ніякого іншого ризику (технічного, ринкового, управлінського, цінового і ін.), за винятком фінансового. Усі перераховані ризики несе на собі компанія, і її менеджери.

7. Венчурні інвестори не зацікавлені в розподілі прибутку у вигляді дивідендів, а віддають перевагу реінвестуванню всього отриманого прибутку у бізнес.

8. Прибуток венчурного капіталіста виникає лише тоді, коли після 5-7 років після інвестування він зуміє продати пакет акцій, що належить йому, за ціною, що у декілька разів перевищує первинне вкладення.

Аналіз світового досвіду останніх десятиліть переконливо показує: для ефективної роботи економіки будь-якої країни необхідна наявність злагодженого ланцюжка: «наука – технологія – виробництво – ринок». А досягти цього без використання індустрії венчурного бізнесу, тобто без створення приватних інвестиційних компаній, діяльність яких підтримується державними і суспільними фондами, не уявляється можливим. Від активної діяльності венчурних підприємств країна виграє в зв'язку з тим, що істотно зростає її економічна мобільність і гнучкість, збільшується конкурентноздатність виробленої продукції прискорено й успішно впроваджуються новітні технології.

Створення системи венчурного фінансування інноваційних процесів має бути спрямоване на вирішення наступних завдань: залучення значного обсягу

приватного капіталу в науково-технічну сферу, перевищення якого над державними інвестиціями може досягати сотень раз.

Література:

1. Баранецький І.О. Особливості та перспективи розвитку венчурного підприємництва в Україні // Формування ринкових відносин в Україні (укр.).- 2004.- № 4.- С.46-53.
2. Варшавець М. Особливості функціонування венчурного капіталу в Україні // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (укр.).- 2004.- № 5.- С.25-31.
3. Плотников А.Н. Перспективы венчурного инвестирования инновационной деятельности // Финансы (рус.).- 2003.- № 5.- С.15-18.
4. Семенов А.С., Каширин А.И. Венчурное финансирование инновационной деятельности // Инновации (рус.).- 2006.- № 1.- С.29-38.

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ

1. Поняття інновацій в галузі охорони навколишнього природного середовища
2. Функції управління та їх зміст
3. Екологічне програмування та прогнозування
4. Державний моніторинг довкілля
5. Поняття та зміст права власності на природні ресурси
6. Форми власності на природні ресурси
7. Галузь права і галузь законодавства
8. Суб'єкти права власності на природні ресурси
9. Мета та принципи державної інноваційної політики
10. Законодавча база інноваційної діяльності
11. Методи державного регулювання інноваційної діяльності
12. Ліцензування та квотування в інноваційній сфері
13. Передумови і проблеми створення НІС в Україні
14. Структурні елементи державного регулювання інноваційної діяльності
15. Розвиток інституціональної інноваційної інфраструктури України
16. Розвиток регіональних інноваційних систем
17. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України
18. Земля як об'єкт охорони та використання
19. Правове регулювання охорони та використання земельних ресурсів.
20. Правова охорона вод.
21. Надра як об'єкт правової охорони та використання
22. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони та використання
23. Управління і контроль у сфері охорони та використання атмосферного повітря
24. Цілі та завдання системи фінансування інноваційної діяльності
25. Види фінансування інноваційних процесів
26. Інноваційний проект як об'єкт фінансування
27. Стимулювання інноваційної діяльності
28. Історія становлення венчурної індустрії у світі
29. Поняття венчурного капіталу: неформальний та формальний сектори
30. Особливості, джерела та етапи венчурного фінансування